

A lse dat volc, sijt seker das ghewapint hielt int palas ende Karel selve ghebataelgiert ¹ was, so quam seere verfiert ² Ogier in ghehauwen met sporen. ³	[111] 5895
Up Broymforte, dat ors vercoren, quam hi ghereden in den sale. Reynier, sijn sciltcnape, weet vele wale, volghede den ruddere an. ⁴ Te Karle, den hoghen man, reet Ogier met ghewelt eer hi tpaert weder helt. ⁵	 5900
Alse Karel Ogier sach, sprac hi: "God moete u goeden dach alle daghe gheven, helt wert. Nu secht mi, wat soene ghi beghert over u kint, edel man." Ogier antworde: "Bi sinte Jan, des ghedar ⁶ ic segghen harde wale. Al hebdi dese verradre fel wapinen ⁷ hier ghedaen updat si mi souden verslaen, also helpe mi onse Heere, ende al ⁸ stonden nu sulke ghewapint seere omme te nemene dat leven mijn, mijns kints doot ⁹ Boudijn sal hi noch tavont sterven.	 5905 5910 5915

-
1. [Woordverklaring] *bataelgieren*: in slagorde opstellen, voor de strijd toerusten.
 2. [Woordverklaring] *verfieren*: trots zijn, zich verhovaardigen; moedig, stout worden.
[Hertaling] *verfiert* < *versiert*. De betekenis van 'verfiert' past beter dan die van 'versiert' ("opgesmukt, opgetooid").
 3. [Woordverklaring] *bouwen met sporen*: spoorstraf rijden.
 4. [Woordverklaring] *anvolghen*: navolgen.
 5. [Woordverklaring] *wederhouden*: terughouden, inhouden
 6. [Woordverklaring] *ghedarren* / *ghedorren*: durven.
 7. [Hertaling] *wapinen* < *Ghewapent*.
 8. [Hertaling] *Ende al* < *Da*.
 9. [Woordverklaring] *mijns kints doot*: dezelfde dood als mijn kind.

Karel, inne wille no stat no erven, ¹ weder hoghe borghe no costele ² steene, no gheenrande goet dan alleene dat hovet van den verradre die verslouch mijn kint, dats mi ³ soene ghenouch.	5920
Ende hebbic dat, ghelovet mi, ic scelde u quite seker daer bi al ander soene ende bate.”	5925
Karel sprac: “God verwate mi, oft ict u sal gheven. Het sal eer costen u leven ofte tmine, bi onsen Heere!”	
Doe tooch dat swert verbolghen seere Ogier ende sprac: “In ware dinc, hoet u vort ane vor mi, heere coninc, dat ghi mi niet te naerre vaert, want vorwaer wert ghi ⁴ van mi ghespaert niet meer dan Charloot, u sone, die alre boesheit es ghewone ende die mijn lieve kint slouch doot.”	5930
Karel trat met haesten groot hinderwaert ⁵ van Ogier. Die liede begonden craeyieren: ⁶	5935
“Slaet toe, ghi stoute Danoys, ende en spaert niet desen valscen Fransoys. Prouft u swert van stale. Het sijn verradre altemale, die ghi hier ghewapint siet.”	5940
Eer Ogier die redene liet, hadde sijn volc ghetoghen die swerde. Meneghen verradre ter erde deden si vallen met haren slaghen.	5945
Van sconincs Karels maghen	5950

-
1. [Woordverklaring] *erve*: erfelijk goed.
 2. [Woordverklaring] *costel*: kostbaar.
 3. [Hertaling] *mi* < *nu*.
 4. [Hertaling] *ghi*: toegevoegd.
 5. [Woordverklaring] *binderwaert*: achteruit.
 6. [Woordverklaring] *craeyieren*: roepen, schreeuwen.

verloos daer menech dat leven sijn.
 Ogier, die degheh fijn,
 voer maeiende ¹ harentare.
 Ooc des gheliken in diere ghebare
 dede hi die verradre onder voet 5955
 comen, alse dat coren doet
 die derscere uter scoven springhen. ²
 Hi sochte seere in waren dinghen
 Guweles ende Berengiere
 ende Hardreit. Die putertiere 5960
 verradre sochte sonder waen
 Ogier seere, hi wildese slaen,
 vondise, ³ sonder twifel doot.
 Si waren nochtan ⁴ niet daer int conroet, ⁵
 die dieve, hi moestse souken langhe. 5965
 In die stat waren si gheganghen
 maken harde groet ghescal.
 Si riepen: “Wapint u over al,
 ghi heeren van herten coene!
 Het doet noot, hets wel te doene. ⁶ 5970
 Karel staet in groter noot.
 Succoorsdine ⁷ niet, hi blivet doot.
 Ogier, die sterke, hevet hem bestaen
 verraderleke, sonder waen,
 met sinen gheslachte altemale, 5975
 daer hi sat in sinen sale
 met sinen volke in paeyse ende at.”
 Alse dat ghemeene volc hoorde dat,

1. [Hertaling] *maeiende* < *mewende*.

2. [Hertaling] *alse dat coren doet / die derscere uter scoven springhen* < *daz das der zorn tut / Und dier scher ußer schouen springen*. De auteur werkt blijkbaar het beeld van het ‘maaïen’ in vers 5953 verder uit. [Weddige] WeEm: ‘Und dier schier ußer schowen springen’. WeNo vertaalt: “so wie das Zorn hervorruft, wenn Tiere schnell aus der Sicht springen.”

3. [Hertaling] *vondise* < *Wonde er sie*. [Weddige] WeNo vertaalt: “hätte er sie verwunden können”.

4. [Hertaling] *nochtan* < *aber*.

5. [Woordverklaring] *conroet*: troep, gewapende bende.

6. [Hertaling] *Het doet noot, hets wel te doene* < *Noit tut es, wenn es was wol zu tun*.

7. [Woordverklaring] *succoorsen*: bijstaan, helpen.

hoe Karel ware in sulker noot,
vinc ieghelijc ¹ ten wapinen, cleene ende groot, 5980
dat daer wapine ghedraghen mochte inder stede.
Die clocke lude men te storme mede.
Doe versloot ² men alle die port. ³
Die valsce verradre ghingen vort
tallen den porten vander stede. 5985
Met groten hameiden ⁴ sise sluten deden.
Alsi alle besloten waren,
setten sire toe ⁵ sonder sparen
serianten, diese souden wachten.
Ende hem wart bevolen met fellen ghedachten, 5990
so wat hem daernaer ghesciede,
dat si gheenerande liede ⁶
uter stat en ⁷ lieten varen. ⁸
Die serianten namen ware ⁹
die porten te hoedene bi haren leven. 5995
Also es nu die redene bleven.

A lse die verradre hadden besat ¹⁰ [112]
alle die porten vander stat,
keerden si weder ten straten
daer si tghemeene volc hadden ghelaten 6000
wel ghewapint houden te gadre
in drien ghescaert. Ieghelijc verradre

-
1. [Hertaling] *ieghelijc* < *allessampt*.
 2. [Woordverklaring] *versluten*: afsperren.
 3. [Woordverklaring] *port*: stad.
 4. [Woordverklaring] *bameide*: dwarsboom, sluithek, grendel. [Hertaling] *bameiden* < *rigeln*.
 5. [Hertaling] *sire toe* < *sie zoe*.
 6. [Hertaling] *gheenerande liede* < *keynen rijden liede*. [Weddige] WeNo interpreteert 'liede(n)' als een conjunctief preteritum van 'laten'.
 7. [Hertaling] *en* < *und*.
 8. [Weddige] *Das sie keynen rijden leide / Uß der stat und ließen varn* > "dass sie niemanden aus der Stadt reiten und entkommen lassen solten" (WeNo).
 9. [Woordverklaring] *ware nemen*: ervoor zorgen dat
 10. [Woordverklaring] *besat*: het werkwoord '(be)setten' ondergaat soms stamvocaalwisseling in het preteritum en in het voltooid deelwoord (VL VL §§ 54b en 52c).

nam eene scare in sine vaert. Doe ¹ voeren ten sale waert die verradre putertier.	6005
Daer ² was ooc die sterke Ogier. Ende sine rudders vochten seere, die metter helpen van haren heere, Ogier, den stouten degghen, wel vierhondert man hadden verslegghen, die versmort ³ laghen in haer bloet.	6010
Vore Karle, den coninc goet, wart brocht dese lede ⁴ mare. Hem wart te moede harde sware als hi hoorde dese dinc.	6015
Doe gheboot hi, die rike coninc, al den heeren die bi hem waren, dat si hem holpen sonder sparen Ogier vaen, den Danoys.	
Helpe God, hoe menech sterc Fransoys met ghenende ⁵ daer up spranc. Karel dede enen snellen ghanc uter cameren in den sale.	6020
Menech swert van brunen stale drouch ⁶ men daer up Ogiers partie. “Helpe,” sprac Ogier, “sinte Marie, edle vrouwe, wilt mi behouden. ⁷ Mi dunct, si willen mi alle scouden, ⁸ die mi met oghen anesien.”	6025
Karel, die coninc, quam mettien, inden sale ghegaen voort,	6030

1. [Hertaling] *Doe* < *Und*.

2. [Hertaling] *Daer* < *Da by*.

3. [Hertaling] *versmort* < *erstrumpfft*. Vgl. vers 4770.

4. [Woordverklaring] *leet*: onaangenaam, droevig.

5. [Woordverklaring] *met ghenende*: onverschrokken.

6. [Woordverklaring] *draghen* (van wapens): bewegen, richten, wenden.

7. [Hertaling] *behouden* < *bebuden*.

8. [Woordverklaring] *scouden*: met of in kokend water werpen, zengen, schroeien, branden. [Hertaling] *scouden* < *schaden*. Hoewel ‘scaden’ in de context past, levert dit geen potentiële rijmpartner op voor ‘behuden’. Onze reconstructie is onzeker.

daer hi ghereet vant groten moort
 onder sinen volke. Des wart hi gram.
 Sijn swert met beeden handen hi nam,
 dat Joyeuse was ghenant, 6035
 ende slouch enen sterken wigant
 dat hem teenen male ¹ dat horet of vlooch. ²
 Dat seghet dat Waelsce, dat niet en looch:
 Eer dat ³ die coninc te slane uphelt
 dede hi ⁴ in onghewelt 6040
 ter erden twintech man legghen doot.
 Dies hadde Ogier toren groot
 dat hi sinen volke sach nemen tlijf.
 Hi voer ten coninghe ende sprac: “Keytijf,
 sidi hieromme ten wighe comen? ⁵ 6045
 Hebdi mi te dodene inghenomen ⁶
 ghelijc u sone minen kinde dede?
 Bi Gods ghenadechede:
 Ghi ontgheldet dat hi wracht.” ⁷
 Corteine nam hi met alre cracht 6050
 ende slouch up Karle, den coninc milde,
 die dat horet deckte metten scilde
 also die den slach seere ontsach.
 Ende Ogier slouch wat hi mach
 upten coninc die vore hem hilt, 6055
 dat hi hem ⁸ dorhauwen hevet den scilt
 die ghedeelt was in quartier. ⁹

1. [Woordverklaring] *teenen male*: ineens; geheel en al.

2. [Hertaling] *dat hem teenen male dat horet of vlooch* < *Zum ersten, daz yme das haubt ab floech*. ‘Ten eersten’ levert weinig zin op.

3. [Hertaling] *dat* < *denn*.

4. [Hertaling] *dede hi* < *Das er tett*.

5. [Hertaling] *sidi hieromme ten wighe comen* < *Sint ir ber umb zuwege komen*. Het MNW kent geen uitdrukking ‘te weghe comen’. Onduidelijk.

6. [Woordverklaring] *innemen*: zich voornemen, een plan opvatten. [Hertaling] *Hebdi mi te dodene inghenomen* < *Habent ir nu zu tode genomen*.

7. [Hertaling] *Ghi ontgheldet dat hi wracht* < *Ir engeldent es wie ir uch raecht*. Onze interpretatie is speculatief, maar niet onwaarschijnlijk. LuFl verwacht ‘wreken’ (Dt. ‘rechen’) en ‘werken’ ook in de verzen 14508 en 17175.

8. [Hertaling] *Dat hi hem* < *Und ime*.

9. [Hertaling] *die ghedeelt was in quartier* < *Der gemabt was von quertier*. De

Upten helm, die was diere,
 quam die sterke slach ghevloghen
 so seere, dat hi of gheboghen 6060
 es tote an sconincs hovet.
 Karel ware ¹ des lijfs berovet,
 en hadde ghedaen die helm goet
 ghemaelgeert ² in sinte Gratiaens bloet
 ende met costeleken steenen ghewracht. 6065
 Doe Ogier vor Rome vacht
 ghewan hine vanden coninc Buteram.
 Daernaer gaf hine Karle, den hoghen man,
 dien hi nu wel quam te staden.
 Nochtan wart Karel so seere verladen 6070
 vanden slaghe die hem upten hovede
 Ogier slouch, dat hi verdovede ³
 ende neder viel in ommacht,
 want hi hadde verloren sine cracht
 die hi hadde tevoren in den leden. 6075
 Ende so bleef ligghende ter stede
 van Vranckerike die coninc.
 Dat dochte jamerleke dinc
 sconincs lieden ⁴ die daer ter stede
 van groten slaghen ghingen mede 6080
 dienen ⁵ Ogiers Danoyse. ⁶
 Doe Ogier die Fransoyse

uitdrukking ‘een scilt van quartiere(n)’ of ‘scilde quartiere’ (een gevierendeeld schild) komt men ook in andere werken tegen, zoals in de *Flovent*, de *Ferguut* en de *Roman van Walewein*. LuFl wekt de indruk dat het materiaal bedoeld wordt waaruit het schild is gemaakt. Het is waarschijnlijker dat bedoeld wordt dat het wapen dat daarop geschilderd is, gevierdeeld is. De reconstructie is speculatief.

1. [Hertaling] *ware* < *was*.
2. [Woordverklaring] *maelgeren*: kleuren, beschilderen. [Hertaling] *Ghemaelgeert* < *Gewelgert*.
3. [Woordverklaring] *verdoven*: bedwelmd zijn, het bewustzijn verliezen.
4. [Hertaling] *Dat dochte jamerleke dinc / sconincs lieden* < *Des gedobten yemerliche ding / Des kunigs lude*.
5. [Woordverklaring] *enen dienen van*: iemand iets toedienen.
6. [Hertaling] *dienen Ogiers Danoyse* < *Dienen uff Ogiers Denoys*. Het woord ‘uff’ is overbodig omdat ‘dienen’ met een direct object verbonden wordt. WeNo vertaalt: “die da mit heftigen Schlägen Ogiers Dänen ihre Aufwartung machen gingen.”

sach vercoenen up sine man,
 riep hi sinen sciltcnapen an
 ende sprac: “Gaet, Reynier, 6085
 ende hoede ¹ mi Karels, des conincs fier,
 dat hem niemen wech en draghe.
 Ic sal gaen dienen van meneghen slaghe
 die Fransoyse ² die ghinder staen.
 Hem hadde beter ³ ghewesen, hadden si ghegaen 6090
 onder die duvele vander hellen
 dan dat si hier quamen ende hare ghesellen,
 moetic leven,” sprac die helt.
 Reynier antworde hem: “Dat ghi mi bevelt,
 sal ic wel doen sonder waen. 6095
 Haest u seere, hets wel ghedaen.”

Hier mede ghinc slaen Ogier [113]
 up die Fransoyse, ende Reynier
 hoede Karle alsoe een helt goet.
 Meneghen Fransoys onder voet 6100
 dedi comen uptie erde.
 Met Floriette, sinen swerde,
 halp hi ghetrauweleke sinen heere,
 want hi was ghemaent ⁴ seere,
 hine vloet niet enen voet. 6105
 Ende Ogier, die niet stille en stoet,
 vacht so seere up der Fransoyse scare

1. [Woordverklaring] *boeden* (met genitiefobject): oppassen op iets, vooral: verhoeden, beletten, zorgen dat iets niet gebeurt.

2. [Hertaling] *die Fransoyse* < *Geyn den Fransoysen*. Zie commentaar bij vers 6081.

3. [Hertaling] *beter* < *weger*. Het woord ‘weger’ (“beter, gunstig”) is volgens het *MNW* in het Mnl. niet onbekend, maar wel beperkt tot de Nederrijn en het Oostmnl. Het past dus niet bij de Vlaamse herkomst van *OvD*.

4. [Hertaling] *ghemaent* < *gemannt*. ‘Gemannt’ lijkt het voltooid deelwoord te zijn van ‘mannen’, dat echter “van manschappen voorzien; trouwen” betekent en dus niet in de context past. Hier lijkt dus eerder ‘manen’ (“aanmanen, aansporen”) in aanmerking te komen. Dat wijst dan terug naar vers 6085 en vormt een goede verbinding met vers 6105: “hij was aangespoord / vermaand, geen voetbreed te wijken”. [Weddige] WeNo vertaalt “mannhaft, tapfer” resp. “ermahnt”. De eerste betekenis kan men met wat goede wil aan Mhd. ‘gemannen’ toekennen (Lexer I, 835). Ze komt voor het Mnl. niet in aanmerking.

dat men meneghe dodebare ¹
 sandren daghes drouch van dan,
 want Ogier verslouch wel vijfhondert man 6110
 ter tijt ende ter stede, dat weet men wel,
 sonder helpe van iemen el.
 So groten mort wercte die Danoys
 datter of menech Fransoys
 vervaert wart ende vlo self achte. ² 6115
 Bedi ³ quamen met groter machte
 die verradre in gheslegghen
 met menegghen ghewapinden degghen.
 Si brochten met hem, als ic seede
 al die ghemeene vander stede, 6120
 ghewapint ende verbolghen seere.
 Sulc brochte ene hamede, ⁴ bi onsen Heere,
 sulc enen mortierstoc, ⁵ sulc een postele. ⁶
 Sulc brochte daer te sinen deele
 ene aext ghedreghen in sijnre hant. 6125
 Sulc brocht een swert als ⁷ een seriant,
 al haddire te slane mede gheacht,
 hine haddet met al sijnre macht
 niet ghedreghen uten scoe. ⁸
 Dus quam dat volc ghelopen toe 6130
 recht also wilde swine die men jaghet
 ute haren passe. ⁹ Al was versaghet

1. [Woordverklaring] *dodebare*: doodsbaar, lijkbaar.

2. [Woordverklaring] *self achte*: met acht tegelijk, in grote groepen. [Hertaling] *vervaert wart ende vlo self achte* < *Verfurt wart und flobe selb acht*. [Weddige] WeNo vertaalt: "dass dabei mancher Franzose abgedrängt wurde und selbst nach hinten floh".

3. [Hertaling] *Bedi* > *In dem*.

4. [Woordverklaring] *hamede*: slagboom, hek, zware balk.

5. [Woordverklaring] *mortierstoc*: stamper om substantie klein te stoten in een mortier.

6. [Woordverklaring] *postele*: knots? [Hertaling] *posteele* < *postele*. Zie MNW s.v. 'pesteel'. Mogelijke betekenis: "knots". Het alternatief in A. Berteloot, 'Van den vos Reynaerde und *Ogier van Denemerken*. Topos oder Intertextualität?' In: *Reinardus* 19 (2006), 25-35 is minder passend.

7. [Hertaling] *als*. toegevoegd. Voor commentaar zie A. Berteloot, 'Van den vos Reynaerde und *Ogier van Denemerken*. Topos oder Intertextualität?' In: *Reinardus* 19 (2006), 25-35.

8. [Woordverklaring] *scoe*: schede.

9. [Woordverklaring] *pas*: ingeslagen weg, spoor, gewone doen.

Ogier, dat was wonder cleene,
 also hi sach dat volc ghemeene
 over hem comen met stouten wille. 6135
 Ogier woude ¹ daer langhe stille
 node houden sijn goede swert.
 Broyfort, sijn goede pert,
 slouch hi metten guldinen sporen.
 Hi sach Guweles ² comen voren. 6140
 Hi quam metter erster scare
 ende als haer leidsman voren ghevaren.
 Hi brocht enen scacht met enen pongoene, ³
 die den verradre Guweloene, ⁴
 sinen vadre, bestont. ⁵ Ogier ⁶ wart blide 6145
 van sijnre comste. Ter selver tide
 hevet Guweles Ogier versien.
 Hi riep hem toe: “Ghine moghet niet ontvlien
 van henen tamere, ⁷ heere Danoy!
 Ghi hebbet meneghen Fransoys 6150
 up desen dach versleghen hier.
 Ghi moet uws lives laten, heere Ogier,
 also u rudders hebben ghedaen.”
 Also Ogier hevet verstaen
 des hertoghen beroemde ⁸ wort, 6155
 nam hi sijn swert ende reet bat vort
 derwaert daer hi heere Guwelesse sach.
 Ende Guweles, die hem wel vermach, ⁹

1. [Hertaling] *woude* < *solde*.

2. [Eigenaam] *Guweles* < *Guweloen*. We onderscheiden tussen de zoon Guweles en de vader Guweloen hoewel dit in de tekst niet consequent gehandhaafd blijkt te worden.

3. [Woordverklaring] *pognoen* / *pennoen*: wimpel, vlaggetje.

4. [Eigenaam] *Guweloene* < *Gerweloen*.

5. [Woordverklaring] *bestaen*: toebehoren. [Weddige] De interpretatie “trat entgegen” (WeNo) past hier niet.

6. [Hertaling] *Ogier*. toegevoegd. Voor commentaar, zie A. Berteloot, *Van den vos Reynaerde und Ogier van Denemerken*. Topos oder Intertextualität? In: *Reinardus* 19 (2006), 25-35.

7. [Woordverklaring] *tamere*: vandaag, heden.

8. [Woordverklaring] *beroemt*: pochend, pralend.

9. [Woordverklaring] *bem vermoghen*: sterk zijn. [Hertaling] *die bem wel vermach* < *die ime wol vermach*. [Weddige] *der sich wol vermag* > “der sehr geschickt ist” (WeGl).

daelde dinde van den scachte
 ende stac met coenen ghedachte 6160
 up Ogiers scilt, dat van quartieren
 was, dat die scacht in viere
 sticken spleet ¹ ende viel up derde.
 Ogier hief die hant metten swerde
 ende slouch Guwelesse, ² sijt seker das, 6165
 met Corteine, dat scarp was,
 upten helm te sijnre scande
 ende tespleet hem dat hovet totten tanden,
 dat sijn scande was openbare. ³
 Also moeten ⁴ alle verradre varen, 6170
 die hem altoes vroe ende spade
 pinen hoe si met scande ende scade ⁵
 goede liede mogen verraden. ⁶
 Reynier wart seere verladen,
 die daer Karle hoede als een helt goet, 6175
 dat hi niet van hem quam enen voet,
 dor alle die pinen die men hem dede.
 Hi en quam als niet ⁷ vander stede.
 Hi hielt dat plein ⁸ met sterker hant
 met goeder vrome, ⁹ diewile dat die wigant 6180
 Karel bi hem in ommacht lach.
 Als Ogier niegherinc en sach

1. [Hertaling] *spleet* < *spritzte*.

2. [Hertaling] *ende slouch Guwelesse* < *Guwels, schlug*.

3. [Hertaling] *dat sijn scande was openbare* < *Das dem schade was zu waren*. Het Dt. vers levert geen zin op. Onze reconstructie is speculatief.

4. [Hertaling] *moeten* < *musten*. Omdat het hier blijkbaar om een vrome wens van de auteur gaat, is het praesens passender dan het praeteritum.

5. [Hertaling] *pinen hoe si met scande ende scade* < *Pijnigeten, wie schand und schad*. We houden het praesens uit vers 6170 aan en voegen 'si' als onderwerp in omdat 'scande ende scade' deze functie nauwelijks kan vervullen.

6. [Woordverklaring] *verraden*: op verradelijke wijze in het ongeluk storten.

7. [Woordverklaring] *als niet*: volstrekt niet.

8. [Woordverklaring] *plein*: slagveld, plaats waar gevochten wordt. [Hertaling] *plein* < *plone*. [Weddige] WeGl verbindt 'ploen' met Mnl. 'plaen' en vertaalt: "Ebene, Feld, Platz".

9. [Woordverklaring] *vrome*: dapperheid, heldhaftigheid. [Hertaling] *met goeder vrome* < *Mit guten rume*. De Dt. tekst levert weinig zin op. Onze reconstructie is speculatief.

sine rudders levende cleene no groot,
 proufde ¹ hi wel, dat in groter noot
 Reynier, sijn sciltcnape, was bevaen. 6185
 Sijn ors liet hi daer gaen
 als een helt van prise goet.
 Reynier vant hi staende te voet
 onder meneghen ruddere sterc.
 Ogier reet nader met sijn pert 6190
 daer hine vernam staen.
 Grote slaghe ghinc hi slaen
 daer hi sach die meeste noot.
 Doe wies ² up hem die perse so groot
 vanden volke dat daer quam, 6195
 dat men hem Karle met ghewout nam.

A ls Ogier, die helt vercoren, [114]
 Karel, den coninc, hadde verloren
 sijns ondancs, wart hi gram.
 Sijn swert hi met beeden handen nam 6200
 omme dat hi met goeder herten ³ hadde toren.
 Seerre slouch hi dan hi te voren
 hadde gheslegghen te dien daghe.
 Reynier beghonde traghe
 te werdene van den wonden, 6205
 die hi ontfaen hadde te dien stonden.
 Alse dat Ogier, sonder waen,
 gheware wart, nam hine saen
 ende swanc ⁴ hem vore hem int ghereede.
 Daernaer maecte hi corte beede, ⁵ 6210
 hien ghinc vreseleke slaen.
 Ende als Reynier sonder waen
 een deelkijn becomen was
 ghinc hi ooc slaen, sijt seker das.

1. [Woordverklaring] *prouven*: begrijpen.

2. [Woordverklaring] *wassen*: groeien, stijgen. [Hertaling] *wies* < *wieß*. [Weddige] WeNo interpreteert 'wieß' als 'was'.

3. [Hertaling] *met goeder herten* < *von gantzem hertzen*.

4. [Woordverklaring] *swingen*: met een slingerende beweging plaatsen.

5. [Woordverklaring] *corte beede maken*: niet lang talmen

Dus vochten si te gader beede. 6215
 Dat goede ors Broyfort velde mede
 meneghen ter erden te sijnre scanden.
 Het slouch met voeten ende met tanden
 ende gaf meneghen swaren stoot.
 Die wile dat Ogier in der noot 6220
 so swaerleke bestanden was,
 quam vor die port, sijt seker das,
 Aymerijn doude ¹ van Nerboene,
 met al sinen gheslachte coene
 ende daertoe met meneghen seriant. 6225
 Also hi die porten besloten vant
 sprac hi: “Helpe, God van hemelrike!
 Hoe ontboot mi Karel ten like ²
 ende hi die port jeghen ons doet sluten?
 Wil hi dat wi onse overhant ³ hier buten 6230
 den laserscen gheven ende keeren?
 Hi machs hebben lettelt eeren
 dat hi ons so snodeleke ⁴ ontfaet
 ende ⁵ sijn kint met sijnre eveldaet
 onsen neve hevet verslegghen.” 6235
 Dies toornde seere die coene deghen
 Willem Fierebras, vant verstaen,
 Aymerijns sone. “Ic wille gaen,
 vader,” seede hi, “ten portenare
 ende vraghen omme niemare, 6240
 twi die porten besloten staen.
 Hi mach dat antwoorden, sonder waen,
 ic sal selve werden portier,
 so watter mi,” sprac die rudder fier,

1. [Hertaling] *doude* < *donde*. [Weddige] WeNo wil ‘donde’ afleiden van “daer onder”. Ook zijn alternatieven, een afleiding van ‘dom’ in de betekenis “Herr” (die in het *MNW* niet voorkomt), of een verschrijving van ‘conde’ als variant van ‘cunne’ (“Geschlecht”) zijn weinig plausibel. Een verschrijving van ‘n’ voor ‘u’ ligt daarentegen voor de hand.

2. [Woordverklaring] *ten like*: bij de dode, naar het sterfhuis. [Hertaling] *ten like* < *ten liche*. [Weddige] WeNo leidt ‘ten liche’ af van ‘te gelijc’ (“zu gleicher Zeit”) of van ‘te endelijc’ (“bestimmt, strikt”).

3. [Woordverklaring] *overbant*: de hoogste rang, de eerste plaats, het gezag

4. [Woordverklaring] *snodelike*: op een armzalige, schandelijke wijze.

5. [Woordverklaring] *ende*: en dat terwyl.

“namaels ¹ te leede ² of come.” ³	6245
Dus reet voort die helt vrome van sinen maghen ter porten toe. Ten portenare riep hi doe ende roerde den rinc metter hant.	
Doe stac ⁴ dat hovet uut een seriant tenen vensterkine cleene ende sach daer Willemme alleene vore der porten ghewapint houden. Hi vragedene wat hi woude ende wie daer riep so seere.	6250
Doe antworde Willem, die joncheere: “Vrient, ic ware gherne berecht, ofte daer inne si eenrehande ghevecht, dat men die porte so herde besluit dat nieman en mach uut no in comen, al haddijs noot.”	6255
“Ja, bi Gode, vrient, dat ghevecht es groot daer inne ende grote pine. Ogier wilt ende die sine Karel verslaen ende sine maghe, mer ic wane, hi selve sinen craghe sal verliesen eer noene.”	6260
Ende also Willem, die joncheere coene, den portenare dreeghen hoorde Ogiere, sach hi met eenre felre chiere ⁵ up den seriant sonder waen ende sprac: “Nu laet mi verstaen, wie di die porte sluten gheboot.” Hi antworde met haesten groot: “Vrient, drie hertoghen fier,	6265
	6270
	6275

1. [Woordverklaring] *namaels*: later.

2. [Woordverklaring] *te(n) leede*: tot mijn leed, ongeluk, verdriet.

3. [Hertaling] “*so watter mi,*” *sprac die rudder fier,* / “*namaels te leede of come.*” < “*So was das er mir*”, *sprach der ritter fier,* / “*Namels zu lede af komen.*” [Weddige] WeNo interpreteert ‘Namels’ als eigennaam en vertaalt: “weil er mir zu meinem Leidwesen N[amels] vorenthält.”

4. [Hertaling] *stac* < *stieß*.

5. [Woordverklaring] *chiere*: gezicht, uitdrukking.

Guweles, Hardreit ende Berengier.
 Ogier hevet den eenen versleghen,
 hoordic segghen, God moete pleghen
 sijnre sielen si il est mort. ¹
 Mer eer hi nemmermeer lijt ² dese port, ³ 6280
 die mi te hoedene beval Guweles,
 so sal hi selve, sijt seker des,
 daerover ghestrect legghen upter erden,
 can icken gheraken metten swerde.”

Doe die portenare sprac dese tale, ⁴ [115]
 wart Willem bleec ende vale

Hi hadde toren van des portenaers wort
 ende sprac: “Nu doeck ghereet die port
 up ende laet mine vriende varen in!”
 Die portenare was ooc stout in sinen sin 6290
 ende hoede sine porte vaste.

Hi sprac: “Vrient, si moeten gaste
 tameer, ⁵ uwe maghe, buten bliven.
 Weder dor man do dor wive,
 die ic levende weet, bi sinte Simoen, 6295

sal ic mine porte up doen,
 die mi bevolen es up mijn leven.
 Ghi mochtet metten selven sijn bleven,
 daer ghi hier mede sijt comen. ⁶

Ogiere mochte sijn lijf sijn ghenomen ⁷ 6300

1. [Hertaling] *si il est mort* < *si bijl est mort*.

2. [Woordverklaring] *liden*: passeren.

3. [Hertaling] *eer bi nemmermeer lijt dese port* < *eer ber nemmermere lijt diese port*.

[Weddige] WeNo vertaalt: “aber bevor er jemals wieder diese Stadt verließe” Met het oog op de relatieve zin in vers 6281 is de interpretatie “voor hij ooit deze poort passeert” waarschijnlijker.

4. [Hertaling] *dese tale* < *dise wort zale*. ‘Wort’ is hier vermoedelijk een automatisme van de ‘kopiist’ dat deze achteraf vergat te schrappen. [Weddige] WeNo interpreteert ‘tale’ als ‘te dale’ (“van boven naar beneden”). De portier bevindt zich echter, zoals blijkt uit de verzen 6316 e.v., niet in een toren maar op de begane grond.

5. [Woordverklaring] *tameer*: vandaag, heden.

6. [Hertaling] *daer ghi hier mede sijt comen* < *Sitt das ir bieber sint komen*. De interpretatie van ‘sitt das’ als Mnl. ‘sint dat’ ligt voor de hand, maar levert geen zin op.

7. [Hertaling] *sijn ghenomen* < *sin worden genomen*. Het ‘futurum perfectum’ van het

eer hier ieman sal comen in
 ofte ute riden.” In sinen sin
 wart Willem verbolghen seere
 ende sprac: “Doech up die port, porteneere.
 Doestu mi langher wachten hier,” 6305
 sprac Willem, die rudder fier,
 “also helpe mi sinte Simoen,
 du suls daer dijn inde omme doen. ¹
 Oft du wils, haest di ghereet!” ²
 Die portenare antworde: “Enen dreet ³ 6310
 en ghavic niet omme u ghedreech.” ⁴
 Van groten toren Willem sweech
 doe hem die portenare so antworde.
 Sonder meer te sprekene worde
 stac ⁵ Willem sonder letten 6315
 met sinen voet jeghen dat wikette, ⁶
 daer die portenare stont binnen,
 dat des wikets dore met onminnen
 den portenare slouch ⁷ ter erden.
 Willem scoot inne ende vinc ten swerde, 6320
 dat hi verhief metter hant
 ende slouch daermede den seriant,
 die tevoren sprac ⁸ so hooch, ⁹
 dat hem dat hovet of vlooch.

passief heeft in het moderne Nederlands in tegenstelling tot het Duits geen participum van ‘worden’ nodig. We gaan ervan uit dat dit ook in het Mnl. het geval was. In ieder geval is deze eenvoudigere manier van uitdrukken volkomen inzichtelijk.

1. [Woordverklaring] *sijn inde doen*: zijn einde vinden, aan zijn eind komen, sterven.
2. [Weddige] *Du solt da dinen inde umb tun, / Ob du wilt haesti gereit* > “Du wirst Dich nach Deinem Ende umtun, wenn Du nicht schnell bereit sein willst.” (WeNo) WeEm vervangt ‘haesti’ door ‘haestich’.
3. [Woordverklaring] *dreet / dreit*: wind, scheet; niets.
4. [Woordverklaring] *ghedreech*: dreigementen. [Hertaling] *ghedreech* < *gedreyt* resp. *gedrayt* (WeEm).
5. [Woordverklaring] *steken*: stoten, duwen, trappen.
6. [Woordverklaring] *wiket*: kleine deur in een poort.
7. [Hertaling] *slouch* < *flobe*. Omdat ‘vlieghen’ een intransitief werkwoord is, kan ‘den portener’ geen object bij ‘vlieghen’ zijn. Waarschijnlijk werden ‘f’ en ‘s’ verwisseld.
8. [Hertaling] *sprac* < *rette*. Onzeker.
9. [Woordverklaring] *boghe spreken*: een grote mond opzetten?

Also wart ghecort ¹ sijn eveldaet. 6325
 Daernaer ghinc Willem, dat verstaet,
 met sinen swerde vaste smiten ²
 up die slote vander gariten, ³
 die van isere waren groot.
 Meneghe hamede, ⁴ die vaste sloot, 6330
 slouch hi entwee te male
 met sinen swerde van brunen stale.
 Bedi quamen sine maghe ghevaren
 alegader met haren scaren
 daer Willem stont alleene 6335
 ende sprac: ⁵ “Vaert in, ghi heeren ghemeene.
 Ic sal u die porte up doen.”
 Mettien trac die jonghe baroen
 die porte open te hem waert.
 Die heeren voeren in onghespaert, 6340
 die sine vriende waren ende sine maghe.
 Ende Willem, die niet en was traghe,
 spranc weder up sijn ors Bantsant. ⁶
 Te sinen vadre voer hi tehant
 ende te sinen groten heeren mede. 6345
 Doe si samen quamen beede
 sprac Willem sonder sparen:
 “Vader, doech ⁷ dese ruddare,

1. [Woordverklaring] *corten*: bekorten, een einde aan iets maken.

2. [Woordverklaring] *smiten*: slaan. [Hertaling] *smiten* < *schmeden*. Mnl. ‘smeden’ komt niet in aanmerking, maar de associatie van Mnl. ‘smiten’ met Mhd. ‘schmieden’ ligt voor de hand. Deze aanpassing vereist een ander rijmwoord dan ‘hameden’ in het volgende vers.

3. [Woordverklaring] *garite*: wachthuisje, huis op de vest. [Hertaling] *gariten* < *bameden*. Na de aanpassing van het rijmwoord in het vorige vers ligt deze optie voor de hand. Het leenwoord ‘garite’ was LuFl vermoedelijk niet bekend, de associatie kan in de hand gewerkt zijn door het woord ‘hamede’ in vers 6330.

4. [Hertaling] *hamede* < *riegel*. Vgl. vers 5986.

5. [Hertaling] *daer Willem stont alleene / ende sprac* < *Da stunt Wilhelm allein. / Er sprach*.

6. [Eigenaam] *Bantsant* < *Balsant*. In *OvD* komen twee paarden voor met dezelfde naam: dat van Willem Fierenbras en van de Sarraceense vorst Broyier (WeRe).

7. [Woordverklaring] *doech*: imperatief van ‘doen’ (VL VI § 73).

die ons vrient ¹ sijn, wapinen wel. ²
 Ic hebbe niemare vernomen so fel, 6350
 die ons es een sware wederstoot. ³
 En varen wi niet met haesten groot
 te helpe Ogiere, onsen neve,
 dien God veel eere gheve,
 hi blivet sekerleke verslaghen 6355
 van Guwelesse ⁴ ende sinen maghen
 in sconincs sale sekerleke.
 Dies mochten wi claghen eweleke.
 Nu haestu, vader, ic vare voren
 Ogiere te helpe." Sijn ors noopte hi met sporen 6360
 dattet vreseleke ghinc scriden. ⁵
 Omme dat Willem waende striden,
 verblide hi int herte des te meer.
 Al haddi te voren ghehad seer
 van herten, doe hi quam in battaelgen, 6365
 verkeerde hi sonder faelgen
 in bliscepen ende wart verhoghet.
 Dat dede al sijn grote doghet
 dat hi van herten was so fier.
 Helpe, moeder ons Heeren! Oft Ogier, 6370
 die seere verlast ⁶ hielt inden strijt,
 wiste dat hem up dien tijt
 so grote helpe ware bi,
 ic weet wel, dat hem die rudder vri
 daerbi soude bedenken ⁷ in waerhede 6375
 te laten gherasten sine moede lede,
 daer hi seere in was ghewont. ⁸

1. [Woordverklaring] *vrient*: vriendschappelijk gezind, toegenegen.

2. [Hertaling] *doech dese ruddare*, / *die ons vrient sijn, wapinen wel* < *dorch dise rittarn* / *Die unser frund sin, wapenen wol*. [Weddige] WeEm voegt vóór 'wol' de woorden 'tunt uch' in.

3. [Woordverklaring] *wederstoot*: ramp.

4. [Eigennaam] *Guwelesse* < *Guweloen*. Zie aantekening bij vers 5256.

5. [Woordverklaring] *scriden*: met grote schreden lopen.

6. [Woordverklaring] *verlasten*: in het nauw drijven.

7. [Woordverklaring] *hem bedinken*: op het idee komen, overwegen.

8. [Hertaling] *Oft Ogier*, / *die seere verlast hielt inden strijt*, / *wiste dat hem up die tijt* /

Willem quam in corter stont
tes conincx sale van Parijs.

Daer hi, des sijt wijs,
vore sach ghewapint staen ¹
so meneghen man sonder waen,
dat hi stille hielt ende ghedochte
hoe hi daer binnen² comen mochte.

6380

Alse Willem, daer vele doghet ³ ane lach,
so meneghen man ghewapint sach

[116]

vore der saledore staen,
die alle up hem souden slaen
oft ⁴ hi daer inne comen wilde,
doe deckte hi thovet metten scilde
ende trac dat swert van brunen stale.

6390

Dat ors noopte hi, dat inden sale
vreseleke quam ghespronghen,
daer dat volc seere in stont ghedronghen
ende gheperst sonder waen,
dattet met pine mochte doen gaen
up ende neder arm ende hant.
Ende dat goede ors Bantsant

6395

so grote helpe ware bi, / ic weet wel, dat hem die rudder vri / daerbi soude bedenken in waerbete / te laten gherasten sijn moede leede, / daer hi seere in was ghewont < uf Ogier / Die sere verlast bilt int strijt, / Wiste das yme uf die zijt / So gut hulff were by. / Ich weis wol, das den ritter frij / Da by salte beduncken in warheit / Geroeste sin moede lede, / Da er sere inn was gewont. De interpunctie in de Dt. tekst (met name de punt na vers 6373) verbreekt de syntactische samenhang tussen deze regels. Omdat ‘bedenken’ in de betekenis “op het idee komen, overwegen” in het Mnl. reflexief is en verbonden wordt met een objectzin (hier als beknopte bijzin), hebben we een reflexief pronomen en ‘te’ toegevoegd. Omdat alle in aanmerking komende werkwoorden in vers 6376 (‘gherusten’, ‘gherasten’, ‘gheroen’) actieve betekenis hebben (“rusten, tot rust komen”) was ook de toevoeging van ‘laten’ noodzakelijk. [Weddige] *das den ritter frij / Da by salte beduncken in warheit / Geroeste sin moede lede, / Da er sere inn was gewont* > “dass es dabei dem tapferen Ritter in Wahrheit scheinen sollte, er ruhe seine müden Glieder aus; daran war er sehr gewöhnt” (WeNo).

1. [Hertaling] *Daer hi, des sijt wijs, / vore sach ghewapint staen* < *Da by sabe er, sijt des wijse, / Und fur gewapent staen.*

2. [Hertaling] *daer binnen* < *binby.*

3. [Hertaling] *doghet* : toegevoegd.

4. [Woordverklaring] *oft*: indien, als

quam ghespronghen in den hoep so vreseleke, dat ghone volc croep ¹ van anxte deen onder dandre daer. ²	6400
Ende Willem hielt dat swert al baer ende slouch so met willeghen arme ³ up den porters, ⁴ datter “Wach arme!” namaels omme wart gheroepen vele.	6405
Willem diende van sinen spele, ⁵ dat fel was ende dat hi wel conde. So langhe vacht hi dat hi begonde naderen sinen neve Ogier.	6410
So meneghen slach slouch die rudder fier dat dat plein ⁶ begonste rumen. ⁷ Men mochte dat volc daer sien tumen ⁸ enen over den anderen met hopen. Wie daer Willems slaghen mochte ontlopen die begherde langher te beedene niet.	6415
Ogier wonderde seere als hi siet dat volc so vreseleke vlien, [...] ⁹	6417a

-
1. [Hertaling] *croep* < *troep*. Naar alle waarschijnlijkheid ligt hier een simpele leesfout met de vaak voorkomende verwisseling van ‘c’ en ‘t’ aan ten grondslag. [Weddige] WeGl leidt ‘troep’ af van Mnl. ‘troepen’, wat erg onwaarschijnlijk is omdat de imperfectumvorm ‘troepte’ en de presensvorm ‘troept’ zou moeten zijn. Hoewel het *MNW* dit werkwoord vertaalt als “een troep, drom, hoop of bende vormen, zich bij elkaar voegen, te hoop lopen”, interpreteert HiWe het als “über den Haufen fallen”.
 2. [Weddige] *So frischlich, das geent volk troep / Von angst diene under den andern dar* > “so furchtbar, dass jene Kriegerschar vor Angst über den Haufen fiel, der eine unter / über den anderen” (WeNo).
 3. [Woordverklaring] *met willegghen arme*: krachtig (vermoedelijk synoniem van ‘met willegher hant’)
 4. [Hertaling] *porters* < *portener*. De tegenstanders van Willem zijn de door Guweles bij elkaar getrommelde burgers van Parijs en geen portiers. [Weddige] WeGl interpreteert ‘portener’ als “poortwachter”, maar noemt deze vindplaats niet expliciet.
 5. [Woordverklaring] *van sinen spele dienen*: zijn spel spelen, doorgaan. [Weddige] *Wilhelm diende von sinem spiel* > “W. wartete auf mit seinem Spiel” (WeNo).
 6. [Woordverklaring] *plein*: strijdperk.
 7. [Woordverklaring] *rumen*: ruimer worden.
 8. [Woordverklaring] *tumen*: tuimelen, over elkaar heen storten.
 9. [Hertaling] [...]: Vers 6417 eindigt met een weesrijm en sluit syntactisch niet aan bij wat volgt. Dat wijst erop dat hier een vers verdwenen is.

wiet hem dede oft wiet jaghet.
 Hi peinsde: “Eist van mi versaghet
 ende ic en bem hem niet gehent?” ¹ 6420
 Willem voer so verre, tote dat hi bekent
 hevet Ogier, ² die onversacht ³
 up Broyfort sat ende vacht
 seere nat van sweet ende van bloede. ⁴
 Al vacht hi, ⁵ hi was seere moede 6425
 in al sinen leden, ten was gheen wonder.
 Ende als Willem so seere tonder ⁶
 sach sinen neve Ogier, den sterken,
 voer hi hem naer in den perke,
 daer hine seere vant bestaen. ⁷ 6430
 Grote slaghe ghinc hi slaen
 ende proufde so seere sine cracht
 dat hi dat grote volc averacht ⁸
 erselen ⁹ dede ane haren danc.

1. [Woordverklaring] *ghebent*: nabij, in de buurt. [Hertaling] *Eist van mi versaghet / ende ic en bem hem niet ghebent?* < *ist von mir verslaget / Und ich bin ime nit zur bebend*. De vervanging door ‘versaghet’ is noodzakelijk omdat ‘slaen’ een sterk werkwoord is en het voltooid deelwoord daarvan niet in aanmerking komt als rijmwoord op ‘jaghet’ (< Dt. ‘jagde’ in vers 6418). [Weddige] WeEm voegt in vers 6419 ‘es’ in na ‘ist’ en WeNo vertaalt: “Ist es (überhaupt) von mir (in die Flucht) geschlagen, wo ich ihm (doch) gar nicht auf den Fersen bin?”

2. [Hertaling] *tote dat hi bekent / hevet Ogier* < *Biss in bekendt / Hett Ogier*. Er zit een tegenspraak in de Dt. tekst, want blijkbaar herkent Ogier Willem pas in vers 6440. Daarom moet Willem onderwerp zijn van deze zin.

3. [Woordverklaring] *onversacht / onversaghet*: onbevreesd, onverschrokken, stoutmoedig.

4. [Hertaling] *die onversacht / up Broyfort sat ende vacht / seere nat van sweet ende van bloede* < *der ime andern sagt / Uff Broyfortten und vachte, sere nat / Was er von schweiß und von blude*. Onze oplossing is speculatief. [Weddige] WeNo emendeert ‘andern sagt’ tot ‘undersat’, waarbij hij naar het wederkerige Mnl. werkwoord ‘hem ondersetten’ verwijst, dat “steunen op” (vgl. WeGl) kan betekenen. ‘Setten’ heeft weliswaar een imperfectum ‘satte’ (VL VI § 54b) dat op ‘natte’ zou kunnen rijmen, maar ‘satte’ is een oostelijke vorm en de verbogen vorm ‘natte’ wordt niet predicatief gebruikt.

5. [Hertaling] *Al vacht hi* < *Also vachte er*. Omdat het om een vooropgeplaatste toegevende bijzin blijkt te gaan, is ‘al’ het passende voegwoord.

6. [Woordverklaring] *tonder*: in een treurige toestand.

7. [Woordverklaring] *seere bestaen*: in het nauw gedreven.

8. [Woordverklaring] *averacht / averecht*: hals over kop.

9. [Woordverklaring] *erselen*: terugwijken, achteruitgaan, retireren. [Hertaling] *averacht /*

Hi slouch so seere dat sijn ghemanc ¹ 6435
 niemen en begherde, daer hi bi quam. ²
 Ende als Ogier, die sterke, vernam
 dat volc so seere daer achter gaen, ³
 slouch hi dat hovet up ⁴ sonder waen.
 Doe hi Willem hadde becant ⁵ 6440
 wart hi blide ende sprac te hant:
 “Hebt danc, neve, dat ghi sijt comen.”
 Willem antworde: “Neve, tuwen vromen
 wil ic niet sijn te comene traghe. ⁶
 Waer ic eneghen mijnre maghe 6445
 in anxte van live wiste bevaen,
 dien soudic emmer te hulpe staen
 met minen live dach ende nacht.
 Mer, neve, hier es ghewracht
 so groten mort heden den daghe 6450
 onder des conincs Karels maghe,
 hier hevet menech verloren tlijf,
 dattic u, neve, sonder blijf
 rade te rumene den sale,
 want ghi moghet selve weten wale: 6456
 Ten es geen wasdom ⁷ te desen tiden
 ane dat vechten ende dat striden
 enen man, alse ghi sijt, alleene

erselen < *bedackte* / *Erschellen*. Het op ‘cracht’ rijmende ‘bedacht’ (< Dt. ‘bedackte’) past slecht in deze context. Daarentegen laat ‘erselen’ zich heel goed verbinden met een woord als ‘averacht’: “hals over kop (achteruit wijken)”. [Weddige] WeNo vertaalt ‘bedackte’ als “mit Bedacht” en WeGl verwijst bij ‘erschellen’ naar Mnl. ‘ersellen’ (sic), dat hij als “auseinandertreiben” interpreteert. Het *MNW* kent daarentegen alleen de betekenis ‘terugwijken’, wat correspondeert met ‘achter gaen’ in vers 6438.

1. [Woordverklaring] *sijn ghemanc*: de (vijandelijke) ontmoeting met hem; zijn gezelschap, zijn nabijheid.
2. [Hertaling] *daer hi bi quam* < *daz er bij kam*.
3. [Woordverklaring] *achter gaen*: achteruit gaan, terugwijken.
4. [Woordverklaring] *upslaen*: oprichten, opheffen.
5. [Woordverklaring] *bekennen*: herkennen. [Hertaling] *becant* < *erkant*.
6. [Woordverklaring] *te comene traghe*: traag om te komen. [Weddige] *zu uwerm frommen* / *Wil ich nit sin zu kommen trege* > “zu Eurem Nutzen will ich nicht verspätet gekommen sein” (WeNo).
7. [Woordverklaring] *wasdom*: voordeel, winst. [Hertaling] *wasdom* < *wastoen*.

jeghen een so ghedaen heer ghemeene,
ende ooc sidi seere ghewont. 6460
Ic bidde u, neve, te deser stont,
dat ghi u wech doet ¹ ende vaert.
Ic sal wesen u rewaert ²
tote dat ghi leden sijt alle die scaren.”
“Adieu, neve, ic wil dane varen. 6465
God moetu lonen dese eere,
ende ³ ic en keere nemmermere
tes conincs lant van Parijs
naer dat ic daer ute vare. ⁴ Dies mach wijs
sijn bi des helechs Gods cracht, 6470
Karel: ⁵ Wie dat hem vacht, ⁶
inne sal bringhen,” sprac Ogier,
“sulke ⁷ hulpe met mi. ⁸ Al es nu fier
Karel, die coninc, ende coene, ⁹
hi sal hebben ghenouch te doene 6475
te verwerene ¹⁰ al sijn lant.
No nemmee,” sprac die wigant,
“en werden wi vriende te gadre,
hi en gheve mi dat hooft vanden verradre
Charlotte, sinen valscen sone, 6480
die alre boosheit es ghewone.”

-
1. [Woordverklaring] *bem wech doen*: verdwijnen, zich uit de voeten maken.
 2. [Woordverklaring] *rewaert*: beschermer, helper, steun.
 3. [Hertaling] *ende* < *Mer*.
 4. [Woordverklaring] *naer dat ic daer ute vare*: als ik een keer weg ben. [Hertaling] *naer dat ic daer ute vare* < *Nach das iglicher uß vare*. Speculatief.
 5. [Hertaling] < *Dies mach wijs / sijn bi des helechs Gods cracht, / Karel* < *des mag er wijs / Sin by der beilgen gottes krafft, Karle*.
 6. [Woordverklaring] *wie dat hem vacht*: wie er ook oorlog tegen hem mocht voeren.
 7. [Woordverklaring] *sulc*: zo groot.
 8. [Hertaling] “*Wie dat hem vacht, / inne sal bringhen,*” sprac Ogier, / “*sulke hulpe met mi*” < “*wie er es yme vacht, / En sal bringen,*” sprach Ogier, / “*Solliche bulff mit mir*”.
 9. [Hertaling] *Al es nu fier / Karel, die coninc, ende coene* < *als es nu fier / Karle der kunig und kone*. Wat er in het Duits uitziet als een vergelijkende bijzin, is eigenlijk een vooropgeplaatste toegevendende zin ingeleid door ‘al’ (vgl. vers 6425). [Weddige] *wie er es yme vacht, / En sal bringen, [...]* / *Solliche bulff mit mir als es nu fier / Karle der kunig und kone* > “noch werde ich bei jeglicher Ausfahrt [...], Karl, wo auch immer er kämpft, solche Hilfe bringen, so grausam wie er jetzt mir gegenüber ist” (WeNo).
 10. [Woordverklaring] *verweren*: verdedigen.

N eve,” sprac Willem Fierebras, [117]
 “dat verstaet wel: Also dwas
 en bem ic niet, dat ic laten
 soude tuwer eren ende tuwer baten 6485
 te sprekene, waer dat ware.” ¹
 So spraken vort die helde vorware
 slaende so grote slaghe,
 dat alle die ghone diese saghen,
 bet achter toghen ende lietense liden. 6490
 Dus spraken si te dien tiden ²
 tote dat si ter doere quamen
 van den sale. Daer namen
 si harden wederstoot. ³
 Vergaderinghe van volke groot 6495
 hadden daer twee verradre fel
 versament. Si waenden weten wel
 dat si metten volke souden wederstaen
 der doere inganc ende so slaen,
 al woude Ogier, die deghe vrome, 6500
 daer ute varen, dat hem benomen
 soude sijn met des volcs cracht.
 Twee gheleetsmanne waren uptie wacht ⁴
 omme te vane den sterken Ogier.
 Dat waren Hardreit ende Berengier, 6505
 die harde selden wrochten doghet.
 Willem Fierenbras wart verhoghet
 als hi voren ⁵ hevet vernomen
 die twee verradre. Dat hi daer comen
 ware, des dancte hi onsen Heere, 6510
 want hi hatese harde seere

1. [Woordverklaring] *waer dat ware*: waar dan ook. [Hertaling] *waer dat ware* < *were das ware*. [Weddige] WeNo stelt voor ‘were’ weg te laten en vertaalt: “was wahr war”.

2. [Hertaling] *tien tiden* < *zu zijten*. De uitdrukking ‘te tiden’ betekent “op zijn tijd, bij gelegenheid” en past dus minder in deze context.

3. [Woordverklaring] *wederstoot*: tegenweer, tegenstand.

4. [Woordverklaring] *uptie / up sine wacht sijn*: op zijn hoede zijn.

5. [Woordverklaring] *voren*: vooraan.

omme dat si dicke wile stade ¹
dien hadden ghedaen ² in haren rade,
die valsc was ende loos.
Vore Willeme worden segheloos ³ 6515
alle die verradre die hi daer vant.
Metten sporen roerde ⁴ hi tors Bantsant.
Hi trac ooc dat swert van stale
ende slouch Hardreit so wale
met enen slaghe so overgroot 6520
dat dat swert dorewoet ⁵
dore helm ende plate ⁶ mede.
Vort doresneet het upter stede
hovet ende hals also wel.
Aldus starf ooc die verradre ⁷ fel, 6525
die quaet was ende putertier.
Ooc slouch Ogier up Berengier
enen slach so vreselike
dat niemen sach sijns ghelike,
want hine metter swaerre smete ⁸ 6530
te male hevet tespleten.
Willem slouch ooc gruweleke slaghe
ende Reynier, die niet en was traghe
met sterken ende ooc met coenen ghedochte. ⁹

1. [Weddige] *Umb das sie dick wilen stade* > “weil sie oftmals Hilfe anboten” (WeNo).

2. [Woordverklaring] *stade doen*: van nut zijn, helpen, baten (meestal met een zaak als onderwerp). [Hertaling] *dien hadden ghedaen* < *Den sie batten getan*. Het voornaamwoord ‘sie’ maakt van dit vers in het Dt. een relatieve bijzin bij een hoofdzin zonder predicat. Laat men ‘sie’ weg, dan kan ‘den’ als demonstrativum opgevat worden, waar dan in regel 6514 op zijn beurt een betrekkelijke bijzin op volgt: “omdat zij dikwijls met hun raad diegene hadden geholpen, die vals en loos was.”

3. [Woordverklaring] *segheloos*: het onderspit delvende, verslagen.

4. [Woordverklaring] *roeren* (van een paard): in beweging zetten.

5. [Woordverklaring] *dorewaden*: doordringen. [Hertaling] *dorewoet* < *dorch floiß*. Mnl. ‘dorevlieten’ (“doorvloeiën, doorstromen”) komt niet in aanmerking.

6. [Woordverklaring] *plate*: ijzeren plaat, deel van de wapenrusting.

7. [Hertaling] *verradre* < *verraders*. [Weddige] WeNo interpreteert ‘verraders’ als genitief meervoud, waarbij onduidelijk is welke functie deze genitief zou kunnen hebben, tenzij hij ‘fel’ als ‘vele’ zou interpreteren, wat dan echter niet met het enkelvoud ‘starb’ congrueert, noch op ‘wel’ of ‘wale’ rijmt.

8. [Woordverklaring] *smete*: slag, stoot met een wapen.

9. [Woordverklaring] *ghedochte*: gezindheid.

So langhe dese drie helde vochten 6535
met haren swerden van stale
dat si die doere vanden sale
ghewonnen ende maecten bloot
van al den volke dat daer bleef doot.
Versleghen wart ¹ menech man 6540
totet daertoe quam
dat si dat plein ² mochten ghewinnen.
Met vrientscape ende met minnen
nam Ogier orlof daer
an sinen neve, ende daer naer 6545
hevet hine in sinen arm ghenomen: ³
“Orlof, neve, dat wedercomen
van mi staet te merrene langhe.”
Willeme liepen ⁴ met snellen ganghe
die tranen uten oghen 6550
van jamer. Des en conde niet ghedoghen
Ogier. Hi sprac: “Neve,
ic biddu dore Gode dat te begheven ⁵
ende mi niet te bedrouvene so seere,
want ten vromet mi nemmermeere 6555
ende scadet u. Dats mi nu leet.
Ic moet wech varen, godweet,
dat ic hier beede, dats te lanc.”
“Neve,” sprac Willem sonder wanc,
“ic bekenne wel dat ghi seghet waer, 6560
mer dat sceeden van u es mi so ⁶ swaer,
dat ic emmer screien ⁷ moet.”

1. [Hertaling] *wart* < *bart*.

2. [Woordverklaring] *plein*: open ruimte (buiten het paleis).

3. [Hertaling] *bevet bine in sinen arm ghenomen* < *Hatt er in sinen arm genomen*. Het ‘in’ in de Dt. zin lijkt een haplogogie te zijn.

4. [Hertaling] *liepen* < *lieffen hyen*.

5. [Woordverklaring] *begheven*: achterwege laten, nalaten, ophouden met iets. [Hertaling] *dat te begheven* < *umb das begeven*. De reconstructie is speculatief maar levert wel twee nevenschikte beknopte bijzinnen op bij ‘bidden’. [Weddige] WeGl vertaalt ‘begeven’ als “verlassen, aufgeben”. De context maakt waarschijnlijk dat Ogier Willem niet vraagt om afscheid te (mogen) nemen, maar om zijn emotie in toom te houden.

6. [Hertaling] *so*: toegevoegd met het oog op de gevolgzin in vers 6562.

7. [Hertaling] *screien* < *sweren*. Mnl. ‘sweren’ heeft weliswaar ook de betekenis “pijn

“Swijcht,” sprac Ogier, die helt goet,
 “laet mi drouven ende verblidet ghi.
 Dat ic nu verbelghe mi, ¹ 6565
 ten es gheen wonder sonder waen.
 Die mi met rechte bi souden staen
 ende met mi gaen in die doot,
 die gaen mi ave in der meester noot.
 Dus comt mi alle rauwe te hant. ² 6570
 Minen dootslegghen viant ³
 helpen si altoos up mi sterken.
 Die dat te rechte wille merken:
 Si hebben ⁴ in desen, sonder waen,
 vele mee jeghen mi mesdaen 6575
 dan Karels sone doet.
 Ic bem ⁵ haer vleesch ende bloet ⁶
 ende si hebben mi begheven ⁷ dus.
 Also helpe mi Spiritus Sanctus!
 Waer dat icse mochte overlopen, ⁸ 6580
 si sullent alre eerst ⁹ becopen. ¹⁰

hebben, pijn voelen”, maar met het oog op het rijmwoord ‘swer’ in vers 6561, lijkt dit eerder een echovorm te zijn. ‘Screien’ beschrijft precies wat Willem doet in de verzen 6549-6551.

1. [Hertaling] *Dat ic nu verbelghe mi* < *Al ob ich verbelgen mir*. Ons voorstel is speculatief. [Weddige] HiWe laat het vers bij het voorgaande aansluiten en WeEm vervangt ‘al’ door ‘als’ en ‘ich’ door ‘ir’
2. [Woordverklaring] *te bant comen*: bereiken, overvallen (?). [Hertaling] *te bant* < *in die bant*. Speculatief.
3. [Woordverklaring] *dootslegghen viant*: aartsvijand, doodvijand.
4. [Hertaling] *si hebben* < *So bant sie*.
5. [Hertaling] *bem* < *bette*. Speculatief. [Weddige] WeNo interpreteert ‘hette’ als “hasse”. Dat is niet van de hand te wijzen, maar in het kader van de klacht van Ogier over de ontrouw van zijn bloedverwanten lijkt ‘hebbe / hadde’ of ‘bem’ waarschijnlijker.
6. [Woordverklaring] *baer vleesch ende bloet*: hun bloedverwant.
7. [Woordverklaring] *begheven*: in de steek laten, aan zijn lot overlaten. [Weddige] WeGl verklaart ‘begeben / begeben’ als: “verlassen, aufgeben” (vgl. vers 6553).
8. [Woordverklaring] *overlopen*: aantreffen, ontmoeten.
9. [Woordverklaring] *alre eerst*: aanstonds, terstond.
10. [Hertaling] *becopen* < *verkauffen*. [Weddige] WeNo leidt ‘verkauffen’ af van Mnl. ‘vorekopen’, waaraan hij de betekenis “entgelten, büßen” toeschrijft. Mnl. ‘vorecopen’ betekent echter alleen “(waren) te voren kopen, opkopen”. De betekenis “vergelden, boeten” is eigen aan het Nl. woord ‘bekopen’.

Dat secht hem, lieve neve mijn.
 U vrient willic met herten sijn
 ende bliven al mijn leven.
 Vrede ende raste moetu God gheven 6585
 van desen daghe vort an.”
 Dus sceet Ogier, die sterke man,
 van Willeme, sinen neve, daer,
 die menechwerven openbaer
 vor hem onsen Heere bat. 6590
 Ende Ogier reet in die stat
 vanden sale wat hi mochte.
 Willem bleef achter ende sochte ¹
 omme sinen neve, die wech voer
 Ende alsi van hem dat boer ² 6595
 langher niet en mochte ghesien,
 bedroufde hi hem seere ende mettien
 wart denckende die helt goet:
 “Ay lacen, dat sceeden moet
 mijn neve Ogier uten lande! ³ 6600
 Dat hebben ghedaen, God gheve hem scande,
 Macarijs ende Guweles maghe.”
 Doe hi dus hielt in deser claghe
 dochte hi, si soudent becopen.
 Dies roerde hi Bantsant ende dedet lopen 6605
 inden sale met snellen loop.
 So vreseleke voer hi inden hoop
 beede hauwen ende kerven,
 dat daer hondert moesten sterven
 eer uphielt dat slaghen. ⁴ 6610
 So gruweleke voer hi jaghen. ⁵

1. [Woordverklaring] *sochten*: zuchten.

2. [Woordverklaring] *boer*: teken, spoor.

3. [Hertaling] *dat sceeden moet / mijn neve Ogier uten lande* < *und dat steten mut / Min neve Ogier uß dem land*. [Weddige] WeNo vertaalt: “Ach, wenn doch mein Neffe Og. seine feste und tapfere Haltung auch in der Fremde bewahrte.”

4. [Woordverklaring] *slaghen*: zeldzame neenvorm van ‘slaen’. [Hertaling] *eer up hielt dat slaghen* < *Ee er uf horte schlaben*.

5. [Woordverklaring] *jaghen*: achtervolgen. Vgl. de uitdrukking ‘slaen ende jaghen’: vervolgen, nazetten, achtervolgen en doodslaan.

Bedi dat Willem Fierebraes, [118]
 harde lettel gheerde paeys ¹
 ende ² alleene hielt so groot ghevecht,
 voer Ogier ende sijn sciltcnecht 6615
 dore die straten van Parijs.
 So langhe voer hi, des sijt wijs,
 dat Aymerijn van Nerboene
 met al sinen gheslachte coene
 hem jeghen quam ghevaren. 6620
 Ende ³ doe hi Ogier sach te waren
 dore die straten comen ghereden,
 ghewont in so meneghen steden
 ende tebarenteert ⁴ van so meneghen saken,
 reet hine ane. Met blider ⁵ sprake 6625
 began hine te groetene twaren
 ende vraghedene, hoet daer ware ghevaren
 dat hi so quame ghejaghet.
 Ogier antworde: “Oft u behaghet
 ofte ⁶ niet, hier eist so ghevaren 6630
 dat ic moete sonder sparen
 rumen sconinx Karels lant.
 En hadde ⁷ ghedaen die stoute wigant,
 Willem, u sone, ic ware doot.
 Nu biddic u, dat ghi te deser noot 6635
 vaert te helpe uwen sone.”

1. [Hertaling] *Bedi dat Willem Fierebras / harde lettel gheerde paeys* < *Biß das Wilhelm Fyrenbraes / Horde selden gerde paes*. Speculatief. [Weddige] WeEm vervangt ‘gerde’ door ‘gerende’ en WeNo vertaalt: “Während W. F. auf keinerlei Friedenswünsche hörte”.

2. [Hertaling] *ende*: Omdat de vooropgeplaatste bijzin twee predicaten heeft (‘gheerde’ en ‘hielt’) moet in vers 6614 een nevenschikkend voegwoord worden toegevoegd.

3. [Hertaling] *Ende* < *Auch*.

4. [Woordverklaring] *tebarenteren*: ontzetten, van streek brengen, verwarren.

5. [Hertaling] *blider* < *schnoder*. Gezien de positieve houding van Aymerijn ten opzichte van Ogier past het adjectief ‘snode’ (“onwaardig, schandelijk”) niet in de context. Onze oplossing is speculatief.

6. [Hertaling] *ofte* < *Abe*. HiWe emendeert terecht ‘Ader’.

7. [Hertaling] *En hadde* < *Und hette*. [Weddige] WeEm voegt ‘en’ in tussen ‘und’ en ‘hette’. De emendatie is overbodig omdat ‘und’ hier met het Mnl. negatiepartikel ‘en’ en niet met ‘ende’ correspondeert.

Aymerijn sprac: “Ic bem die ghone
 die daertoe niet en wille wesen traghe.
 Vaert Gode bevolen, lieve maghe.
 Hout emmer den wech, dien wi comen. 6640
 Tmochte ¹ u seere vromen:
 Ghi en quaemt te gheenre andre porte ute. ²
 Die verradre hebbense doen ³ sluten
 omme u te vane hierbinnen.”
 Ogier sprac: “Vaert! God moetu minnen. 6645
 Ghi hebt mi harde wel ghesect.”
 Also daden die heeren haer ghesceet. ⁴
 Aymerijn voer ten sale waert
 dore die stat al onghespaert. ⁵
 Mer ⁶ Ogier, die helt coene, 6650
 alsene Aymerijn van Nerboene
 ute te varene hadde ghewijst,
 mesvoer des wegges, die helt verprijst, ⁷
 ende quam teenre andre port,
 also die ⁸ ghedochte weder ende vort 6655
 omme menegherande sware sake,
 daeromme dat hi was tonghemake.
 Daerinne reet hi seere dolen
 ende vergat der porte, die hem bevolen

1. [Hertaling] *Tmochte* < *Almochte* es. Waarschijnlijk ligt aan ‘Al’ een enclise (‘het mochte’) ten grondslag, waarvan de eerste letter door LuFl verkeerd geïnterpreteerd werd. [Weddige] WeEm scheidt ‘al’ en ‘mochte’ maar onthoudt zich verder van commentaar.

2. [Woordverklaring] *Ghi en quaemt te gheenre andre porte ute*: Aymerijn wijst Ogier erop dat, wanneer hij dezelfde weg volgt die Aymerijn en zijn mannen gekomen zijn, dat hij dan de enige poort bereikt, waardoor hij de stad kan verlaten.

3. [Hertaling] *doen* < *geton*.

4. [Woordverklaring] *ghesceet* / *ghesceit doen*: afscheid nemen, scheiden.

5. [Woordverklaring] *onghespaert*: zonder aarzelen, onverwijld, zonder iets te ontzien.

[Hertaling] *dore die stat al onghespaert* < *Und der was al ungesperrt*. Onze reconstructie is speculatief. [Weddige] WeGl vertaalt het laatste woord als “ungehindert, unversperrt”, een interpretatie die in het *MNW* niet voorkomt. Het woord correspondeert met ‘sonder sparen’ in vers 6661 en slaat dus op Aymerijn en niet op ‘sale’.

6. [Hertaling] *Mer* < *Ader*.

7. [Woordverklaring] *verprijst*: hoog geprezen.

8. [Woordverklaring] *alse die*: omdat hij (leidt een verklarende bijzin in). [Hertaling] *Alse die* < *Als er*.

was, daer hi ute soude varen. 6660
 Teenre andre quam hi sonder sparen,
 die bet oost stont an der siden.
 Met ghemake waende hi riden,
 dat hem was wel onghereet.¹
 Die wachtre saghene ende spraken: “Godweet, 6665
 daer comt Ogier ghevaren!
 Nu en es hier gheen langher sparen.
 Hi moet hier endeleke² bliven.
 En souden wi twaelve niet bedriven³
 enen ghewonden man te vane? 6670
 Ja, ieghelijc onser pine hem te slane
 grote slaghe als hi comt ghehent.”⁴
 Ende bedi hevet bekent
 Ogier die wachtre te hem comen.
 Ende ieghelijc hadde sijn swert ghenomen 6675
 in sijn hant, daer mede te slane.
 Dat sach Ogier, die wel in wane
 was dat menne doden woude.
 Dies roerde hi Corteine also boude.
 Te slane wilde hi laten niet.⁵ 6680
 Reynier trac sijn swert Floriet.⁶
 Gheringhe⁷ tooch hijt uter scede.⁸
 Up Broyforte saten si beede.
 Nochtan waest cleene verladen.⁹
 Die twaelf portenare die Ogier gherne scaden 6685
 souden, oft si conden,

1. [Woordverklaring] *onghereet*: onmogelijk.

2. [Woordverklaring] *endeleke*: bepaald, zeker.

3. [Woordverklaring] *bedriven*: het klaar spelen, het voor elkaar krijgen. [Hertaling] *bedriven* < *verdrijven*. Mnl. ‘verdriven’ betekent “klein krijgen, uit de weg ruimen”, maar kan niet verbonden worden met ‘te’ gevolgd door een infinitief.

4. [Woordverklaring] *ghebent*: naderbij.

5. [Hertaling] *Te slane wilde hi laten niet* < *Zu schlaen solte er note leten*. Mnl. ‘laten’ kan niet rijmen op de naam van het zwaard van Reynier (‘Florete, Floriet’). Speculatief.

6. [Hertaling] *sijn swert Floriet* < *sin Florete*.

7. [Woordverklaring] *gheringhe*: snel, spoedig.

8. [Hertaling] *Gheringhe tooch hijt uter scede* < *Gering trug er das zu der stede*. Onze reconstructie is weliswaar een tautologie, maar de Dt. tekst levert helemaal geen zin op.

9. [Woordverklaring] *verladen*: overladen.

als si hem naken begonden,
 stelde ¹ ieghelijc hem wel te doene.
 Die gheleetsman was van herten coene.
 Den ouden Guweloen bestont hi voren 6690
 ende hiet Belsijs van Montisclore. ²
 Der porten slotele drouch hi bi.
 Te sinen ghesellen sprac hi vri
 ende swoer met vasten eede
 dat hem ghescieden soude leede 6695
 die te dien stride niet en ware coene.
 “Helpt mi minen neve Guweloene ³
 wreken, ghi heeren, altemale,
 dien Ogier hevet in den sale
 met sinen eveldadeghen ⁴ slaghen ghedoot. 6700
 Bi den Heere, die mi gheboot,
 het sal mi costen tleven mijn
 ofte hi sal hier ghevanghen sijn.”
 Mettien so reet Belsijs ⁵ vele sciere
 eens deels naerre den sterken Ogiere 6705
 ende slouchene up des scildes rant
 metten swerde, dat een groot cant
 ter erden of ghevallen quam.
 Alse Ogier dat vernam
 dat Belsijs up hem hadde gheslegghen, 6710
 Corteine brochte hi ghedreghen.
 Daermede slouch hi den portier,
 die eerst was so fier
 up dat hovet, dat het spleet,
 so dat hi viel up derde ghereet 6715
 alse een die niet meer en mach.
 Mettien als hi viel, Reynier sach
 die slotele hanghen an sijnre riemen.

1. [Woordverklaring] *bem stellen*: zich voorbereiden, voorbereidselen treffen.

2. [Eigennaam] *Montisclore* < *Montisclaer*. Aanpassing omwille van het rijm op ‘vore’.

3. [Eigennaam] *Guweloene* < *Guwelone*. Eigenlijk heeft Ogier de jonge Guweles en niet de oude Guweloen gedood. Het rijm bewijst dat de namen blijkbaar door elkaar werden gebruikt.

4. [Woordverklaring] *eveldadich*: boosaardig, misdadig (alternatief: ‘quaetdadich’).

5. [Eigennaam] *Belsijs* < *Belsin*.

Van Broymforten spranc hi sniemen ¹
ende ghinc ten portenaere, daer hi lach doot. 6720
Hi nam die slotete. Met haesten groot
wart Ogiers sciltcnape Ogier
van ² der porten selve portier.

Bedi dat ³ die slotete nam Reynier [119]
van den portenare, so street Ogier 6725
up dandre partie.

Ende Reynier, dien God benedie,
ghinc hiermede ende ontdede
die rike ⁴ porte vander stede
ende ontslootse met haesten groot. 6730

Ende die wile slouch Ogier tedoot
alle die portenare te voren.
Doe mochte die helt vercoren,
waer hi henen wilde, varen.

Ogier hief Reynier sonder sparen 6735
vore hem weder int ghereede.

Also rumeden doe Parijs, die stede,
Ogier ende Reynier te gader.

Si baden God, den hemelscen Vader,
dat Hise gheweghe ⁵ ende ghewise ⁶ 6740
te sulken meestre van prise,
die hem heelde hare ⁷ wonden.

Hier of willic nu ter stonden
swighen ende tellen ⁸ vort
daer men in Waelsce gherne of hoort. 6745

Dats van Willeme Fierebraes,
die dat volc met onpaeys

1. [Woordverklaring] *sniemen*: dadelijk.

2. [Hertaling] *van* < *An*.

3. [Hertaling] *Bedi dat* < *Inn dem*.

4. [Woordverklaring] *rike*: machtig, groot.

5. [Woordverklaring] *gheweghen*: op de goede weg brengen, leiden.

6. [Woordverklaring] *ghewisen*: de weg wijzen.

7. [Hertaling] *bare* < *sine*. In principe is ook 'sine' mogelijk, maar het zou vreemd zijn als alleen de wonden van Ogier en niet die van Reynier verzorgd zouden moeten worden.

8. [Hertaling] *tellen* < *reden*.

voer jaghen inden sale.
 Mettien quam, verstaet wale,
 in ghevaren sijn gheslachte al 6750
 ten sale, die den groten scal
 vanden volke hebben ¹ vernomen.
 Alsi al in waren comen,
 riep Aymerijn, die coene:
 “Van des gheslachts halven van Nerboene 6755
 ende van sconincx halven mede
 ghebiede ic hier vasten vrede.
 Dat niemen en sla mere!”
 Doe dat hoorde die joncheere,
 die Willem Fierebraes was gheheeten, 6760
 liet hi sijn slaen, doe ic u te weten,
 ende voer met vreden te sinen vadre
 ende te sinen gheslachte algadre,
 hem ² wellecomende harde seere.
 Willem, die stoute joncheere, 6765
 also diene hadde van herten lief,
 claghede dat grote ongherief ³
 dat Ogiere was ghedaen.
 Sinen vrienden gaf hijt te verstaen,
 die des seere bedrouft waren. 6770
 Aymerijn dede dat volc varen
 al met vreden uten sale.
 Ende daernaer vraghede met snelre tale
 Aymerijn enen soudenare ⁴
 waer coninc Karel ware, 6775
 dat menne weder siet no hoort.
 Hi ⁵ antwordene in ware woort:

1. [Hertaling] *hebben* < *bant*. Aan de verzamelnaam ‘gheslacht’ kan een relatieve zin in het meervoud gekoppeld worden (ST § 57).

2. [Hertaling] *bem*: toegevoegd.

3. [Woordverklaring] *ongherief*: kommer, ellende. [Hertaling] *ongherief* < *unlieb*. Het woord ‘onlief’, dat “leed” betekent, is niet onmogelijk, maar levert een vol rijm op.

4. [Woordverklaring] *soudenare*: soldaat, wapenknecht [Hertaling] *Aymerijn enen soudenae* < *Aymerin schuwier*.

5. [Hertaling] *Hi* < *Man*.

“Karel, die coninc, es onghesont ¹
 utermaten seere. Onlanghe stont,
 wanic, dat hi sal leven. 6780
 Ogier, God gheve hem ongheval,
 gaffene enen so groten swaren slach,
 datti weder sien no horen mach,
 ende dat men sijns doots es in wane. ²
 Heere Macarijs van der Losane 6785
 es hem altoos goet vrient ³ bi.”
 Doe dat verstont Aymeri,
 dat Macarijs ware nam
 omme Karle, den edlen man,
 dochte hi, dat Macarijs traysoen ⁴ 6790
 daer inne jaghede. Die edel baroen
 nam orlof anden cnechte.
 Ter cameren weert dede hi hem rechte,
 daer inne die coninc was ghewijst.
 Ende Willem Fierebras, dien men prijst 6795
 in meneghen bouke sonder waen,
 was in die camere vore ghegaen,
 daer Karel lach, dies ghelovet,
 upter erden al verdovet
 vanden slaghe, die seere wouch, ⁵ 6800
 dien hem Ogier upt hovet slouch,
 datti lach int bedwelm ⁶
 ende hadde upt hovet den sterken helm,
 die swaer was ende seere wouch.
 Dit sach Willem. Groot onghevouch 6805
 docht hem wesen in waere dinc.
 Ooc sach Willem, dat hem hinc
 anden hals die sware scilt.

1. [Woordverklaring] *onghesont*: er slecht aan toe.

2. [Woordverklaring] *in wane sijn*: bang zijn (dat hij zal sterven).

3. [Woordverklaring] *goet vrient*: als (een) goede vriend. De bepaling van gesteldheid bij het subject hoeft in het Mnl. niet door het voegwoord ‘als’ te worden ingeleid (ST § 12).

4. [Woordverklaring] *traysoen*: verraad.

5. [Woordverklaring] *weghen*: drukken, kwetsen, zwaar op iemand neerkomen.

6. [Woordverklaring] *bedwelm*: bedwelming.

Daer hi lach ¹ in sijnre onghewilt ²
hadde Karel, die edel man, 6810
noch den vasten halsberch an.
Dit hadde Macarijs laten ghescien
omme dat hi hoopte, dat in dien
die coninc soude bliven doot.
Willem ghinc met haesten groot 6815
te Macarise, daer hi stoet
ende vraghede hem met nerensten moet
waer omme hi niet bat loekede ³ ten coninghe.
Hi antworde in waren dinghen:
“Omme dat ic ontsach sekerlike, 6820
storve Karel, die coninc rike,
dat men mi sine doot
mochte tien in deser noot,
haddic mine hant ghedaen an hem.
Bi mijnre trouwe, joncheere Willem, 6825
hier omme waest dat ict liet.”
“Ghi liecht, daeromme en waest niet!
Ic erkenne vele bat u felle maniere.
Ghi wout daer minen neve Ogiere
eweleke ballinc mede maken. 6830
Daer bi wout ghi in waren saken
Karel sijns levens beroven.
Ghi en dinct mi dommen ⁴ no doven. ⁵
Ghi sults ontghelden, hebbics macht.” ⁶
Also hief ⁷ hi met alre cracht 6835
ende slouch den verradre so seere

1. [Hertaling] *Daer hi lach* < *Als er denn lag*.

2. [Woordverklaring] *ongbewilt* / *ongbewelt*: bewusteloosheid.

3. [Woordverklaring] *loeken*: kijken naar, letten op.

4. [Woordverklaring] *dommen*: dom zijn.

5. [Woordverklaring] *doven*: gek, waanzinnig zijn. [Hertaling] *Ghi en dinct mi dommen no doven* < *Ir enhatt das getan dommen nach dannan* (of: *dauuen*). [Weddige] WeEm vervangt ‘dannen’, dat ook als ‘dauuen’ gelezen zou kunnen worden, door ‘dauven’ wegens het rijm op ‘berauben’. WeNo vertaalt: “Ihr habt das weder aus Dummheit [...] noch im Wahnsinn [...] getan”.

6. [Hertaling] *hebbics macht* < *han ich geacht*.

7. [Woordverklaring] *beffen* (intransitief): opstaan, zich verheffen.

datti verwan ¹ nemmermeere
ende bleef legghende daer
in ommacht, weet vorwaer. ²

Die wile dat ³ Willem den verrader [120]
so betaelde, quam sijn vader,
in ghegaen ende sach dien slach.
Hi sprac: “God, die vele vermach,
moete mijn kint bewaren
ende sijn lijf in eren sparen. 6845
Hoe wel can hi verradre hantieren ⁴
ende vellen hare quade manieren.
Men machs hem wel gheven prijs.”
Willem ghinc ten coninghe van Parijs,
die upter erden lach verdovet. 6850
Den swaren helm, die up sijn hovet
lach, dede hi ⁵ hem of daer na
van den hovede wel ga, ⁶
ende vanden halse den sterken scilt.
Ende den halsberch met ghewilt 6855
tooch hi ⁷ den coninghe ute daer naer.
Couden borre ende claer
brochte hem sijn vader Aymeri.
Van Vrankerike den coninc vri
ghinghen si coelen daer ter stede 6860
sinen hals ende sijn ansichte mede.
Dus deden sine te ghemake ⁸
so langhe dat hi die sprake

-
1. [Woordverklaring] *verwinnen*: te boven komen (normaal met een direct object verbonden).
 2. [Hertaling] *ende bleef legghende daer / in ommacht, weet vorwaer* < *Und bleib ligen in omabt dar, / In omabt wissent fur war.*
 3. [Hertaling] *Die wile dat* < *Da zuschent daz.*
 4. [Woordverklaring] *hantieren*: omgaan met, behandelen.
 5. [Hertaling] *dede hi* < *leyte er.*
 6. [Woordverklaring] *ga*: haastig, snel.
 7. [Hertaling] *tooch hi*: toegevoegd. De Dt. zin bevat geen praedicaat.
 8. [Woordverklaring] *enen te ghemake doen*: iemand alles geven wat voor zijn welzijn noodzakelijk is. [Hertaling] *Dus deden sine te ghemake* < *Sus dienden sie yme zugemach.*

wederomme began ontfaen. 6865
 Aymeri sprac hem aen
 ende vraghede hoet met hem stoede.
 Karel, dien wee was te moede
 in sinen sinne, vraghede sciene
 Aymerine na Ogiere, 6870
 waer hi ware, dat hijt hem seede.
 Aymerijn antworde sonder beede:
 “Waer hi es, en weet ic niet.”
 “O wee,” sprac Karel, “wats mi ghesciet!
 Es Ogier ontfaren uten sale,
 so wanic seker weten wale, 6875
 dat hi mijn kint voert met hem.
 Ic sal verliesen minen sen,¹
 haddic mijn kint verloren.”
 Willem Fierebras spranc vore
 den coninghe Karel ende seede: 6880
 “Ic sweere u, coninc, hier ter stede
 van mijns neven weggen Ogier,
 dat hi u kint niet van hier
 met hem ghevoert hevet uter port.”
 Karel, die coninc, antwort: 6885
 “Oft ic dat seker wiste, ay lacen,
 hoe wel ware ic dan in paeuse.”
 Karel sprac, die coninc fier:
 “Ghi heeren, waer es Namels van Bavier?
 Dat woudic weten harde gherne.” 6890
 “Heere coninc, en vraghet ghi niet in scerne?”²
 sprac Willem. “Ende es Namels hier,
 hoe liet hi sinen neve Ogier
 dan in sulken anxe bevaen?
 Hi machs hem scamen, sonder waen, 6895
 want hi es sijnre suster kint.”
 “Swijcht,” sprac Karel, “wie dat mint”³

1. [Woordverklaring] *sen*: variant van ‘sin’.

2. [Hertaling] *in scerne* < *enstern*. [Weddige] HiWe emendeert ‘en scern’ maar sluit niet uit dat ‘enstern’ uit ‘en ernst’ is ontstaan, wat uitgesloten is omwille van het rijmwoord ‘gherne’.

3. [Hertaling] *wie dat mint* < *we das mint*. In het Mnl. wordt een vragend

Ogier, dien hatic van herten seere
 Ic en ghewinne hem lief nemmermeere
 no al mijn levedaghe lanc.” 6900
 Mettien sach Karel sonder wanc
 Macarijs vor hem legghen al plat
 ende vraghede Willeme wat
 dat den hertoghe ware. ¹
 Willem antworde openbare: 6905
 “Ic saelt u segghen, heere coninc.
 Doe ic hier quam, u camerlinc
 was hier alleene. Hi waerde ² u gherne.” ³
 Karel sprac: “Van uwen scerne,
 biddic u, Willem, vant ontberen.” 6910
 Willem antworde: “Ens gheen sceren, ⁴
 heere coninc, ghi waert vergaen, ⁵
 en ware ic u niet te hulpe ghestaen,
 godweet, ghi waert bleven doot.”
 Doe verteldi hem al bloot 6915
 die valscheit van Macarise.
 “Heere coninc, bi Gode van paradise,
 daeromme slouch ic den verrader.
 Ghi laecht hier beede ghestrect ⁶ te gader.

voornaamwoord ('wie') ter inleiding van een bijzin vaak met het voegwoord 'dat' gecombineerd (ST § 318, Opm. 1). [Weddige] WeNo leidt 'mint' af van Mnl. 'menen', wat klanktechnisch uitgesloten is. 'Mint' kan niet van 'menen' komen en 'meent' niet op 'kint' rijmen. Omdat hij de combinatie 'wie dat' onderkent, raakt HiWe wat de interpunctie betreft op een dwaalspoor. Hij vertaalt: “das tut [...] weh” resp. “Schweigen möge, wer [...] so etwas denkt”.

1. [Hertaling] *wat / dat den bertoghe ware* < *was ist das, / Was dem bertzogen were*. Door onze ingreep wordt de mengeling van directe en indirecte rede in de Dt. zin vermeden.

2. [Woordverklaring] *waren*: zorgen voor; bewaken.

3. [Hertaling] *Doe ic hier quam, u camerlinc / was hier alleene. Hi waerde u gherne* < *Als ich her kam, uwer kemmerlinc / Was er alleyn, er warde uch gerne*. De reden waarom Karel de woorden van Willem als 'sceren' opvat, ligt vermoedelijk in de dubbelzinnigheid van het woord 'waren' dat zowel “zorgen voor” als “bewaken” kan betekenen.

4. [Woordverklaring] *Ens* (< *en es*) *gheen sceren*: het is geen scherts. [Hertaling] *Ens gheen sceren* < *in keyn schern*.

5. [Woordverklaring] *vergaen*: bezweken, bewusteloos.

6. [Woordverklaring] *gbestrect*: plat op de grond.

Heere coninc, dinct u qualeke ghedaen?
Secht mi, ic ga ¹ hem verslaen.” ²

6920

1. [Woordverklaring] *gaen*: het werkwoord ‘gaen’ kan met een infinitief verbonden worden om het doel van de handeling aan te geven. Misschien kan men het hier het best vertalen met ‘zullen’.

2. [Hertaling] *ic ga hem verslaen* < *ich gan erslaben*. Onzeker. [Weddige] *ich gan erslaben* > “ich bin bereit, mich erschlagen zu lassen” (WeNo).